

УДК 371.134:781 Теорія і методика професійної освіти

Юрчук О. М., викладач музично-теоретичних дисциплін Луцького педагогічного коледжу

Гришина В. В., викладач музично-теоретичних дисциплін Луцького педагогічного коледжу

ФАХОВА СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

PROFESSIONAL SPECIFICATION OF TEACHING MUSICAL- THEORETICAL DISCIPLINES IN A PEDAGOGICAL COLLEGE

У статті висвітлено окремі аспекти украї необхідної на сьогоднішній день теми викладання музично-теоретичних дисциплін в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. З'ясовано, якими новими особистісними та фаховими якостями повинен володіти педагог-музикант у сучасному соціумі. Проведено аналіз останніх досліджень і публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців, котрі досліджували зазначену проблему. Окреслено коло все ще невирішених принципових питань, від яких залежить реалізація освітніх інновацій у сфері мистецької освіти. Зазначено, що активне впровадження в освітній процес використання інноваційних технічних засобів навчання сприяє оптимізації навчальної діяльності, відкриваючи нові можливості для креативного викладання та ефективного засвоєння студентами музично-теоретичних знань. Встановлено провідне значення музично-теоретичних дисциплін як потужної базової основи для виховання та розвитку творчої особистості майбутніх педагогів-музикантів. Основна увага зосереджується на особливостях фахової специфіки окремих навчальних музично-теоретичних дисциплін циклу – сольфеджіо, елементарної теорії музики, гармонії та аналізу музичних творів. Схарактеризовано методичні засади викладання музично-теоретичних

дисциплін у педагогічному коледжі. Проаналізовано доцільність різних форм аудиторної та самостійної роботи студентів по кожному із навчальних предметів циклу музично-теоретичних дисциплін, визначено методи контролю знань на заняттях. Розглянуто професійні вміння та навички майбутніх музикантів-фахівців, отримані в результаті набутих знань із музично-теоретичних дисциплін. Сформульовано ряд основних музично-теоретичних компетенцій, якими повинен володіти музикант-професіонал, викладаючи музичне мистецтво в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: музично-теоретичні дисципліни (МТД), вчитель музичного мистецтва, фахова підготовка, специфіка викладання, майбутня музично-педагогічна діяльність, музично-теоретичні компетенції.

The article reveals a number of important aspects of teaching musical and theoretical disciplines in the process of professional training of future musical art teachers, which appears to be urgent and up-to-date nowadays. It has been found out what kind of new personal and professional qualities should a musician-pedagogue in the modern society possess. The analysis of the recent research and published articles of the domestic and foreign scientists who investigated the specified problem has been carried out. The range of still unresolved issues of principle that are closely related to the implementation of educational innovations in the field of artistic education is outlined. It is pointed out that the dynamic introduction of the innovative technical training aids into the educational process helps to optimize educational activities, opening new opportunities for creative teaching and effective mastering of musical and theoretical knowledge by the students. The leading importance of musical-theoretical disciplines is determined as a powerful basis for educating and developing the creative personality of a future music teacher. The main attention is focused on the specific aspects of the particular profession-related educational musical and theoretical disciplines of the cycle – solfeggio, elementary theory of music, harmony and analysis of musical pieces. The methodical principles of teaching musical and theoretical disciplines in

a pedagogical college are analyzed. The expediency of different forms of classroom and individual activities of students on each of the academic subjects of the cycle of musical-theoretical disciplines is analyzed; methods of knowledge assessment at the lessons are defined. The professional skills of the future professional musicians based on their acquired knowledge of the musical and theoretical disciplines are considered. A number of basic musical-theoretical competencies which must be mastered by a professional musician and further applied in the course of teaching musical art in secondary educational institutions are outlined.

Key words: musical-theoretical disciplines (MTD), teacher of musical art, professional training, specificity of teaching, future musical and pedagogical activity, musical-theoretical competencies.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Впродовж розбудови українського суспільства продовжується процес модернізації системи та змісту освіти, в тому числі й музично-педагогічної. На часі суттєва зміна форм, прийомів і методів педагогічної роботи, оновлення методик та засобів навчання й викладання, активне впровадження новітніх інноваційних технологій.

Сучасні стандарти освітніх послуг вимагають від вчителя музичного мистецтва прояву нових особистісних та фахових якостей. Йдеться про здатність до свідомого аналізу своєї діяльності, постійного оновлення професійних знань та посилення творчої активності. Глобальні науково-технічні зміни в сучасному соціумі вимагають від педагога-музиканта освітньо-технологічних знань, інформаційно-комунікативної культури високого рівня.

В даному контексті постає проблема належної фахової підготовки компетентного вчителя музичного мистецтва, педагога, що відповідає сучасним вимогам національної освіти. Базовою основою такої підготовки є

надання студентам ґрунтовних музично-теоретичних знань, формування в них музикознавчих компетенцій різного типу та змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання фахової підготовки вчителя музичного мистецтва розглядали у своїх працях такі вітчизняні науковці, як Н. Гузій, О. Дем'янчук, В. Дряпіка, А. Козир, Л. Коваль, Л. Масол, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, Н. Провозіна, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Рудницька, М. Ткач, О. Щолокова та ін.

Науково-практичні засади особистісно орієнтованого підходу до фахової підготовки педагога-музиканта досліджували І. Арендарчук, І. Бех, О. Гора, З. Количева, О. Малахова, В. Пашков. Сучасні наукові підходи до естетичного виховання особистості в системі мистецької освіти з'ясовували В. Белікова, І. Дубінець, У. Дутчак.

Актуальні питання музично-теоретичної підготовки майбутнього педагога-музиканта висвітлювали Т. Бондаренко, Г. Виноградов, Л. Воевідко, О. Давидова, М. Дяченко, Ю. Зільberman, Т. Калужська, М. Картавцева, І. Котляревський, Ю. Локарева, С. Новосадова, А. Островський, Б. Теплов, Ю. Холопов, Т. Щериця, В. Юрчак та багато інших науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ряд принципів питань, від яких залежить реалізація освітніх інновацій у сфері мистецької освіти, все ще залишається невирішеним. Нині назріла необхідність подолання статичності навчальних програм із музично-теоретичних дисциплін, існує потреба у використанні різноаспектного підходу до змісту й методів навчання, на часі створення методологічної бази та планомірно організованого обміну педагогічним досвідом та систематичне вивчення інноваційних підходів до організації музично-теоретичної освіти.

Мета статті – з'ясування особливостей функціонування музично-теоретичних дисциплін в контексті інноваційних освітніх тенденцій та вимог; дослідження окремих аспектів специфіки викладання МГД у педагогічному коледжі; визначення ролі музично-теоретичних дисциплін у фаховій

підготовці сучасного вчителя музичного мистецтва як базової основи для виховання та розвитку творчої особистості майбутніх педагогів-музикантів.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетною метою мистецької освіти XXI століття є створення єдиного культурного простору, виховання основ національної культури, прилучення підрастаючого покоління до цінностей світової культури у всьому розмаїтті її історичного, загальнолюдського й національного багатства. В якості найважливіших висуваються завдання всебічного розвитку особистості, формування в свідомості підрастаючого покоління ціннісних орієнтацій, задоволення людської потреби в самовираженні та самоствердженні, інтелектуальному, культурному та духовному вдосконаленні.

Успіх реалізації поставлених перед вітчизняною освітою завдань багато в чому визначається станом теоретичної та практичної підготовки вчителя. Через це удосконалення професіональної підготовки освітянських кадрів продовжує залишатися однією з центральних проблем науково-педагогічних досліджень. Серед кола численних питань даної проблематики варто особливо виділити питання підготовки вчителя музичного мистецтва, адже він здійснює величезний вплив на формування духовних основ особистості дитини. Остаточний результат навчання та виховання в школі багато в чому залежить від його майстерності.

Вивчення музично-теоретичних дисциплін спрямоване на становлення та розвиток художнього світобачення, цілісного музично-творчого мислення студентів і сприяє повноцінному осягненню та пізнанню ними різноманітних музичних явищ. Навчальні предмети музично-теоретичного циклу належать до сфери гуманітарних наук і відіграють особливу, надзвичайно важливу роль у формуванні майбутнього музиканта-професіонала, створюючи основу для виховання та розвитку його творчої особистості.

Певні традиції викладання музично-теоретичних дисциплін у вітчизняній та зарубіжній музичній педагогіці складались протягом тривалого часу, але в новому тисячолітті назріла необхідність нових підходів,

співзвучних сучасним реаліям. Відродження інтересу до класичної методики викладання через призму інновацій дозволить по-новому осмислити цілі й завдання музично-теоретичного навчання на кожному з етапів багаторівневої музичної освіти в країні.

Оптимізація навчальної діяльності вимагає активного запровадження в освітній процес інноваційних технічних засобів навчання, міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, а також методів, спрямованих на розвиток творчого мислення. Постійно зростаючий навколишній інформаційний об'єм змушує більш раціонально підходити до процесу навчання, виявляючи нові способи дати студентам якомога більше знань і навичок, необхідних для подальшої успішної музично-педагогічної діяльності та водночас зробити саме навчання цікавим і захоплюючим.

Використання інформативно-комунікативних технологій, що широко впроваджуються в національну музичну педагогіку XXI століття, значно підвищує ефективність навчання з музично-теоретичних дисциплін, відкриваючи нові можливості для їх креативного викладання та ефективного засвоєння студентами музично-теоретичних знань. Багатофункційність комп'ютера, множинність і різноманітність пропонованих ним прикладних програм, зробили його незамінним інтерактивним засобом викладання музично-теоретичних дисциплін [2, с. 43-48].

Так, в процесі вивчення елементарної теорії музики, гармонії, сольфеджіо та аналізу музичних творів комп'ютер може бути використаний як навчальний тренажер, на якому виконуються практичні завдання різного тематичного змісту й типу (як теоретичні, так і слухові) та засіб контролю знань (тестування) [3, с. 49-56]. Інформативно-комунікативні технології надають майбутнім фахівцям широкі перспективи для самоосвіти, ґрунтовного збагачення своїх професійних знань та креативної самореалізації в музично-професійній діяльності.

Основними навчальними дисциплінами музично-теоретичного циклу в педагогічному коледжі є елементарна теорія музики, гармонія, сольфеджіо та

аналіз музичних творів. Названі дисципліни розвивають природні музичні здібності та аналітичне мислення, формують фахові музикознавчі компетенції та художній смак, які є необхідними чинниками у майбутній музично-педагогічній діяльності випускника коледжу.

Серед навчального циклу музично-теоретичних дисциплін найтривалішим за терміном вивчення є курс сольфеджіо, що знаходиться на межі зіткнення теорії та практики. В системі професійної практичної підготовки фахівців-музикантів сольфеджіо є важливою складовою, оскільки розвиває музичні здібності студентів (мелодичний, гармонічний та ритмічний слух, музична пам'ять), формує навички читання з аркуша, виконання творчих завдань різного типу.

Однак актуальною проблемою викладання залишається те, що сольфеджіо продовжує залишатися не стільки музично-практичною, скільки музично-теоретичною дисципліною, спрямованою на теоретичне засвоєння окремих елементів музичної системи, але не музичної мови. З цього приводу А. Л. Островський зазначав, що «виховання на основі конкретних особливостей музики, а не шляхом абстрактно-теоретичного засвоєння її елементів, забезпечує потрібну спрямованість музичного смаку учня, закладає основу його естетичних переконань» [6, с. 8]. Через те слід вдумливо відноситися до вибору музичних прикладів для сольфеджування, музичного диктанту, слухового аналізу та інших форм роботи на занятті з урахуванням не лише дидактичних, але й виховних завдань даного предмету.

В процесі вивчення навчальної дисципліни майбутні вчителі музичного мистецтва опановують методику чистого інтонування вправ різного типу, специфіку елементів музичного мовлення та їх взаємодії з метою визначення на слух, технологію запису музичного диктанту, підбору гармонічного супроводу до нескладних мелодій, складання конструктивних і художній прикладів. Правильна організація активної слухової роботи студентів із урахуванням останніх досягнень музичної психології сприяє формуванню в них значно якісніших слухацьких навиків [4, с. 3-10].

Таким чином, вивчення сольфеджіо передбачає набуття та розвиток практичних (інтонаційних, слухових, творчих) навичок, необхідних студентам для майбутньої музично-педагогічної діяльності.

Елементарна теорія музики відкриває цикл музично-теоретичних дисциплін і є фундаментом теоретичної освіти музиканта-фахівця. На думку Ю. Холопова, «теорія музики є системою знань про сутність явищ та законів музики» [7, с. 21]. Протягом навчального курсу з ЕТМ студенти опановують виражальні засоби музичного мистецтва, основи та специфіку музичної мови, знайомляться із музичною термінологією, розвивають навички початкового аналізу музичних творів.

В освітній програмі теорія музики є базовою дисципліною для подальшої музично-теоретичної освіти в процесі вивчення гармонії, сольфеджіо й аналізу музичних творів. Якісне засвоєння навчального матеріалу надалі допоможе успішно освоювати й інші музичні дисципліни, адже сприйняття та розуміння музичних творів багато в чому залежить від глибини та стабільності отриманих знань, навиків і вмінь.

Вивчення елементарної теорії музики передбачає різні форми аудиторної й самостійної роботи. Завдяки виконанню ряду практичних завдань у студентів формується музично-аналітичне мислення та музична логіка. Послідовності та систематичності оволодіння відповідними вміннями і навиками, необхідними для формування професіональних компетенцій студентів, сприяє їх самостійна робота. Результати цієї роботи контролюються на кожному занятті та враховуються в процесі проміжної й підсумкової форм контролю.

Процес контролю – одна з найбільш відповідальних операцій у навчанні. Крім того, педагогічний контроль виконує цілий ряд функцій: оціночну, стимулюючу, розвиваючу, навчальну, діагностуючу, виховну тощо. Вибір форм контролю залежить від мети, змісту, методів, часу та місця. Систему контролю утворюють екзамени та заліки, усне опитування, контрольні роботи, семінари, колоквіуми, реферати тощо.

Для вироблення навиків по узагальненню, поглибленню, закріпленню та систематизації отриманих теоретичних знань із тем навчального предмету проводяться контрольні роботи та тематичні тестування. Ці форми контролю знань заплановані в кінці вивчення кожного тематичного розділу. Вони містять комплекс завдань, що актуалізують вміння та навички, отримані на заняттях і в процесі самостійної роботи, а також знання, набуті під час вивчення інших теоретичних та практичних музичних дисциплін. В дію вступає так званий концентричний спосіб викладу навчального матеріалу, сутність якого полягає у використанні раніше засвоєних тем та музичного матеріалу в наступних нових більш складних навчальних завданнях [5]. В такий спосіб коло компетенцій постійно розширюється, оскільки кожна з циклу музично-теоретичних дисциплін передбачає одночасне формування широкого спектру професіональних компетенцій.

Гармонія – одна з найважливіших ланок в циклі музично-теоретичних дисциплін. Базуючись на знаннях та вміннях, отриманих в результаті вивчення елементарної теорії музики, в свою чергу, гармонія є основою для вивчення підсумовуючої дисципліни теоретичного циклу – аналізу музичних творів. Опановуючи курс гармонії як важливого виражального та формотворчого засобу музики, студенти знайомляться з основними стильовими закономірностями класичної гармонії, у них формуються професіонально-значимі уміння й навички гармонізації мелодії та гармонічного аналізу.

Класична тріада форм аудиторної та позааудиторної роботи на гармонії – це виконання письмових гармонізацій задач, гра вправ на фортепіано та гармонічний аналіз музичних творів чи їх фрагментів, причому жодна з форм не повинна домінувати. У процесі виконання практичних письмових завдань та вправ для гри на фортепіано у студентів формуються навички логічного голосоведіння [1, с. 57-68]. Крім того, значна увага приділяється розвитку в майбутніх педагогів-музикантів практичних компетенцій, як от: вміння створити акомпанемент до пісенної мелодії. Студенти освоюють різні форми

супроводу, дублюючи при цьому мелодію, або ж ні. Основа акомпанементу спирається на типізовані гармонічні звороти, які відповідають класичним нормам голосоведіння.

В ході навчально-практичної діяльності у майбутніх фахівців розвивається гармонічний слух, аналітичне мислення та творчі здібності. Тому вивчення курсу гармонії є однією з визначальних умов формування професіонального музиканта.

Аналіз музичних творів узагальнює здобуті знання з елементарної теорії музики, гармонії, музичної літератури/історії музики. Ця навчальна дисципліна дає не лише уявлення про різноманітність та цілісність музичних творів, але й про логіку композиції, музичну драматургію, сприяючи фаховій орієнтації студента у масштабному доробку світового музичного мистецтва. За допомогою набутих впродовж вивчення курсу АМТ знань і умінь, майбутній педагог зможе здійснювати креативний вибір високохудожніх творів для успішного викладання предмета «Музичне мистецтво» в закладах загальної середньої освіти у своїй подальшій роботі.

Форми роботи на заняттях переважно базуються на аналізі музичних творів. Підсумковий комплексний аналіз музичної композиції містить у собі визначення форми, стильові та жанрові витoki тематизму, зв'язок даного твору з подібними творами інших композиторів цієї епохи, а також порівняльний аналіз із творами інших композиторів інших епох.

Орієнтація курсу на майбутню професіональну діяльність педагога-музиканта передбачає включення у музичний матеріал для аналізу творів, які слугують взірцями європейської музики різних стильових напрямків, і які зможуть бути використані студентами на заняттях з педагогічної практики, а згодом – і в практичній діяльності.

Спрямований на виявлення художньо-естетичної цінності творів музичної класики, курс аналізу музичних творів формує у студентів оціночне ставлення до шедеврів музичного мистецтва, а отже, виховує в них художньо-естетичний смак та формує слухацьку культуру.

Знання, набуті студентами на заняттях із музично-теоретичних дисциплін, дозволяють цілісно охопити суть музичного твору, проаналізувати його, виявити унікальні особливості та репрезентувати його в контексті музичного розвитку. В результаті виробляються вміння користуватися професійною науковою музичною термінологією, працювати з науковою та нотною літературою, чітко викладати науково-теоретичний матеріал як вербально, так і в письмовій формі, реалізувати системно-науковий підхід до оцінки музичних явищ в соціокультурному контексті епохи.

Таким чином, опанування комплексом музично-теоретичних дисциплін є необхідною умовою для розширення світогляду майбутнього педагога-музиканта і розуміння ним глобальних художньо-мистецьких процесів, оскільки зводить в єдине ціле уявлення про роль та місце музичного мистецтва на різних історичних етапах формування духовної культури людства.

Висновки. В процесі навчання майбутні педагоги-музиканти повинні отримати ґрунтовну фахову (теоретичну й практичну) підготовку та фундаментальну гуманітарну освіту, безперервно оновлювати і збагачувати свої знання, опанувати нові освітні технології, сучасні методи і форми музично-педагогічної роботи. Синкретичність фаху вчителя музичного мистецтва передбачає надання студентам педагогічного коледжу багаторівневої освіти, базовою основою якої є вивчення музично-теоретичних дисциплін.

Підготовка освіченого, конкурентоспроможного фахівця зі сформованими музикознавчими компетенціями, розвинутими практичними вміннями є головною метою педагогічної діяльності викладачів-теоретиків. Всебічний мистецький світогляд, високий рівень загальної та музичної культури, тонкий художньо-естетичний смак, володіння інноваційними освітніми та інформативно-комунікаційними технологіями є необхідними

складовими успішної професійної самореалізації сучасного вчителя музичного мистецтва.

БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондаренко Т. Розвиток творчих навичок на уроці гармонії. Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів: (музична школа – училище – консерваторія): збірник статей. Упоряд. В. Самохвалов. К.: Муз. Україна, 1983. С. 57-68.
2. Дяченко М. Про використання технічних засобів у музичному навчанні. Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів (музична школа – училище – консерваторія): збірник статей. Упоряд. В. Самохвалов. К.: Муз. Україна, 1983. С. 43-48.
3. Зільберман Ю. Методи активізації уроку та самостійних занять з сольфеджіо за допомогою технічних засобів навчання. Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів (музична школа – училище – консерваторія): збірник статей. Упоряд. В. Самохвалов. К.: Муз. Україна, 1983. С. 49-56.
4. Карасева М. Сольфеджио-XXI: между мечтой и прагматикой. Как преподавать сольфеджио в XXI веке. Сб. статей. Составители О. Берак, М. Карасева. М., 2006. С. 3-10.
5. Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів (музична школа – училище – консерваторія): збірник статей. Упоряд. В. Самохвалов. К.: Муз. Україна, 1983. 98 с.
6. Островский А. Л. Методика теории музыки и сольфеджио. Л.: Музыка, 1970. 296 с.
7. Холопов Ю. Музыкально-теоретические системы: Учебник для историко-теоретических и композиторских факультетов музыкальных вузов. М.: Композитор, 2006. 632 с.